
הקינה של וולבק

צורב ומיואש של הציוויליזציה האירופית השוקעת. המערב, על פי וולבק, שטוף בתאוה לממון, למין, לנעורים וליופי, בז לאהבה על כל צורותיה, חווה ניכור הולך וגובר ומתנודד על סף התהום. מיליארד נפשות אומללות פוסעות באדישות אל עבר הכחדתן העצמית. אפשר אולי לומר שעצם נוכחותו של וולבק חושפת את חולשת יומרותיה האוטופיות של אירופה החדשה. ואמנם, בעיני מתנגדיו, הביקורת החרפה שהוא מותח על מגוון של תופעות תרבותיות – הגירה, פמיניזם, פסיכיאטריה, גלובליזציה וכמעט כל נושא שיש לו היבט של "תקינות פוליטית" – חושפת לעינינו, גם אם לא במתכוון, סממנים של אידיאולוגיה, וכזו הנתפסת כאיום הן בעיני השמאל והן בעיני הימין. נטייתו של וולבק לתאר בפירוט גרפי תרגילים של אקרובטיקה מינית, להאדיר את מוסד הזנות ולהעלות על נס את הציווי הביולוגי (בדרך כלל בצורת גברים מזדקנים הרודפים אחר נשים צעירות להפליא),

אפשרות של אי

מאת מישל וולבק

בבל, 2007

381 עמודים

ביקורת: בנג'מין קרשטיין

מישל וולבק הוא אולי אחד הסופרים השנואים ביותר באירופה, ועובדה זו לבדה צריכה להוות ראיה לחשיבותו: בעידן שבו המילה הכתובה כפופה לעריצות התמונה, יש לתת את הכבוד הראוי לסופר שכתובתו מצליחה לעורר המולת זעם. עד היום הספיק וולבק לגרוף כמה פרסים ספרותיים, לעמוד לדין באשמת השמצה גזענית ולספוג גינויים בעולם דובר הצרפתית. אך וולבק אינו רק אדם פיקח היודע להרגיז את נוטרי חומות התקינות הפוליטית. יצירתו, המהווה מניפסט דיסידנטי, מיטיבה לשרטט דיוקן

גרמה לכמה ממבקרי הקולוניים ביותר להאשימו בפורנוגרפיה. אין זו האשמה חסרת שחר, אם במונח "פורנוגרפיה" אנו מתכוונים, בין השאר, לעיסוק דקדקני באותם דברים אשר בדרך כלל נהוג לא לדבר עליהם ואף לא להציגם בפומבי. מכל מקום, אם לשפוט לפי היקף מכירות ספריו של וולבק בשוק הבינלאומי, קהל שוחרי הפרשנות החברתית הפורנוגרפית רחב כנראה הרבה יותר מכפי שאיברי התקינות האירופיים מעלים בדעתם. אין ספק כי קוראים רבים במערב מוצאים בכתביו של וולבק ביטוי למבוכה, לטינה ולהתפכחות שהם עצמם חווים.

שורשיו של הלך רוח קדורני זה, טוען וולבק, נעוצים בשנות השישים של המאה הקודמת, תקופה שבמהלכה רדפו מהפכנים מכל ארצות המערב אחר החירות ההדוניסטית ולא הניחו לדבר לעמוד בדרכם. בצרפת התגלם פרץ מהפכני זה באנשי דור '68, אותם סטודנטים שהנהיגו את תנועת המחאה האזרחית הנרחבת נגד הממשלה. מהפכני '68, סבור וולבק, יצרו עולם שאנשיו אינם כבולים עוד לתוצאות או למחויבויות; עולם שאנשיו נהנים לא רק מן החופש לעשות אלא גם מן החופש להתנער – להשתחרר, בין השאר, מכבלי הנישואים, המשפחה, הילדים והאהבה. החיים המודרניים, הוא מאשים, נהפכו למירוץ בלתי אפשרי שיעדו הנכסף הוא התענוגות נטולת מועקות מצפון. והתוצאה של אותו מירוץ, עבור רובה הגדול של האנושות, היא קיום נואש, מנוכר, חסר תקווה ובלתי אנושי.

האוטוביוגרפיה של וולבק, שהבזקים ממנה צצים ללא הרף בספריו, נקראת כגרסה מתומצתת של מורשת שנות השישים, חיים של אדם יחיד המשקפים

את מחירה של מהפכה חברתית. וולבק נולד ב-1958 באי ראוניון, מאחז של האימפריה הצרפתית הגוועת במזרח אפריקה. בהיותו בן שלוש ננטש על ידי הוריו, שהחליטו לנהל אורח חיים של הדוניזם אידיאולוגי. וולבק גדל אצל סבתו, רכש את השכלתו במוסדות חינוך מעולים בצרפת, ואז מצא את עצמו במסלול מקצועי ידוע מראש שעיקרו עבודה נטולת אתגרים כמתקן תקלות במחשבי משרד החקלאות. במשך רוב חייו היה אפוא וולבק, מכל היבט שהוא, נצר ממוצע לאלטות הצווארון הלבן הצרפתית. אלא שהוא סבל מהתקפי דיכאון ואף אושפז. נישואיו לא עלו יפה, ונולד לו בן שעמו אין לו כל קשר, כפי שלו עצמו לא היה קשר עם הוריו. כשהגיע לשנות השלושים לחייו מצא את עצמו מתבוסס בחיי בדידות אומללים, שאותם הוא מייטיב לתאר ביצירתו. אך בשלב זה החליט וולבק להיהפך מקרבן לעד, ואחר כך למורד. בקצרה, הוא החל לכתוב.

חיבורו הארוך הראשון, ה"פ לאבקרפט: נגד העולם. נגד החיים, לא עורר כמעט עניין מחוץ לצרפת ותורגם רק באחרונה לאנגלית. זרעי יצירותיו המאוחרות יותר של וולבק כבר ניכרים בפרוזה העופרית של הספר הזה; משפטים יחידים מתוכו עתידיים להתפתח במהרה לרומנים בפני עצמם. אפילו הביטוי המוזר "החלקיקים האלמנטריים" – לימים כותרת הספר שפרסם את שמו בעולם – מופיע בו לרגע קצרצר, כמן הרהור חולף.

סופר האימה האמריקני הווארד פיליפס לאבקרפט, שדמותו עומדת במוקד נגד העולם, היה מחברם המתבודד והפוריטני של סיפורים עוכרי שלווה העוסקים במפגשים עם ישויות עתיקות יומין ומבעיתות שלא מן העולם הזה. לאבקרפט כתב את עיקר יצירתו בשנות

העולם מגלה משהו שמעבר לשניות של ריאליזם ופנטזיה: האימה הפנטסטית של לאבקרפט היא האימה הריאליסטית של וולבק; בין השניים מתקיימים יחסי נביא ועיתונאי. ריאליסטית ככל שתהיה כתיבתו של וולבק, היא עדיין מגוללת סיפורי אימה. הקריאה ביצירתו מעמתת אותנו עם תובנה איומה: עשורים ספורים של קדמה אנושית הביאו אותנו למצב שבו אפילו הנורא והקשה מנשוא נחשב ראוי לדיווח.

ואכן, אם נתייחס ליצירתו של וולבק בכללותה, נוכל לזהות בה התקדמות בלתי נלאית לקראת מיגור הריאליזם באמצעות הריאליזם. נוכל לראות איך וולבק נהפך ללאבקרפט – לא על ידי הימנעות מריאליזם, אלא על ידי הריסתו השיטתית והפיכתו מעיקרון לתהליך. במילים אחרות, אנו יכולים לצפות בוולבק שעה שהוא מחריב את העולם.

ה שלב הראשון בתהליך ההרס ההדרגתי הזה היה פרסומו של הרחבת תחום המאבק בצרפת ב-1994. זהו סיפור מצחיק ונוקב, ובסופו של דבר גם מפחיד, על פקיד ממשלתי, מתכנת מחשבים ושמו מישל – אלא מה? – השוקע בדיכאון פסיכיאטרי-למחצה במהלך מסע עסקים באזור הכפרי של צרפת. נובלה זו יורקת לכל עבר שנאה ואימה מפני החיים. תוך שהוא מתבונן שוב ושוב בניסיונות הפיתוי הכושלים של חבר לעבודה, אדם טוב לב אך מכוער, יוצא מישל בהתקפה חריפה על הציוויליזציה המערבית:

ללא ספק, אמרתי לעצמי, בחברה שלנו, המין מייצג היטב מערכת מיון שנייה, נפרדת לחלוטין מזו של הכסף; והיא נחשבת למערכת מיון אכזרית לפחות כמוה... כמו הליברליזם הכלכלי חסר

העשרים והשלושים של המאה הקודמת ומת אלמוני יחסית וכמעט חסר פרוטה. ועם זאת, למרות סגנונו הקשה, הארכאי והמפותל, התגבשה סביב עבודתו כת של קוראים וחקיינים מובהקים, ובהם כמה מן הכותבים המעולים ביותר בז'אנר זה במאה העשרים. נגד העולם הוא אולי המסה הראשונה והאחרונה של אינטלקטואל צרפתי הנפתחת במבוא – טוב למדי, למען האמת – מאת סטיבן קינג.

דבר זה אינו צריך להפתיע אותנו יתר על המידה: מאז הילל שרל בודליר את אדגר אלן פו כאחד מטובי הכותבים, מפגינים הצרפתים כשרון בחשיפת איכויות אוטוריות בתרבות האמריקנית. תחת ידיו של וולבק נהפך לאבקרפט לא רק לאמן סיפור האימה, אלא גם לאדריכלה של מטפיזיקה חדשה, המבוססת על דחייה גמורה ובלתי מתפשרת של החיים ושל העולם. "העולם החליא [את לאבקרפט]", כתב וולבק, "והוא לא מצא כל סיבה להאמין שאם מסתכלים על דברים בעין בוחנת יותר, הם עשויים להיראות שונים". התעקשות זו להישיר מבט אל הזוועה שהיא החיים עצמם הייתה, בעיני וולבק, המקור לגדולתו של לאבקרפט.

ואולם, הגם שוולבק מזדהה עם רתיעתו של לאבקרפט מן העולם, אין הוא שותף להתנכרותו של הסופר האמריקני לחיים ולמציאות. "אני לכשעצמי", כתב וולבק במבוא למסה, "לא דבקתי בשנאה שרווח לאבקרפט לריאליזם על כל צורותיו, וגם לא לדחייה המבועתת שהוא חש כלפי כל דבר הקשור לכסף או למין...". וזה בהחלט נכון. מעלתו הגדולה ביותר של וולבק היא התנערותו מן הנטייה הספרותית הצרפתית לפסיכולוגיה פנימית ונכונותו לעסוק בעולם הממשי כנושא ראוי לכתיבה בדיונית. ברם, נגד

המעצורים, ומסיבות זהות, הליברליזם המיני מייצר תופעות של התרוששות מוחלטת. יש כאלה שעושים אהבה כל יום; אחרים חמש או שש פעמים בחייהם, או אף פעם לא... זה מה שמכנים "חוק השוק"... במערכת כלכלית ליברלית לגמרי, יש כאלה שצוברים הון עתק; אחרים מבוססים באבטלה ועוני. במערכת מינית ליברלית לגמרי, יש כאלה שיש להם חיים ארוטיים מגוונים ומרגשים; אחרים מסתפקים באוננות ובבדידות. הליברליזם הכלכלי הוא הרחבת תחום המאבק, ההרחבה שלו בכל הגילים ובכל המעמדות החברתיים... חברות מתחרות על כמה צעירים מקצועיים; הנשים מתחרות על כמה גברים צעירים; הגברים מתחרים על כמה נשים צעירות; הרבה מהומה והרבה התרגשות.

השוואת המיניות למערכת הירארכית של יחסים חברתיים אינה סתם אבחנה סאטירית לגבי מלחמת המינים; במובנים מסוימים, היא מספקת לנו את המפתח להבנת ייאושו של וולבק עצמו. זהו פגיון הננעץ עמוק בלבם של אנשי דור '68 ופוגע במקור גאוותם הגדול ביותר: השחרור המיני של הפרט. בעיני וולבק, שחרור זה לא יצר גן עדן מיני, אלא להפך: הוא ברא עולם של נכים מהלכים, מסגרת שבה יחסי האנוש האינטימיים ביותר נהפכו לזירה של ברוטליות הֶבְסִיאנית. הוא הותיר לנו חיים שלא ראוי עוד לחיותם.

המניפסט של וולבק אינו מהווה רק כתב האשמה נגד דור מסוים, אלא גם ביקורת המופנית נגד התפיסה המודרנית המקובלת, העומדת על כך שהרחבת חירותו של האדם מעניקה לו גם אושר רב יותר. וולבק סבור שאכן התקדמנו בתחום זה, אך גם עברנו רדוקציה, הופשטנו מתרבותנו, והושלכנו בחזרה אל זירה של מאבק חסר רחמים על ההנאה הביולוגית.

החירות, בעיניו של הסופר, אינה אלא צמצום האדם לסך כל תכונותיו הגנטיות. "יצרנו מערכת שבה פשוט אי-אפשר לחיות..." צוטט וולבק בכתבת פרופיל בשבועון אל-א' ויקלי.

יצירתו הבאה, החלקיקים האלמנטריים, מציגה לאו דווקא תיאוריה אלא השקפת עולם. הספר, שראה אור בצרפת ב-1999, הוא ללא ספק יצירת המופת של וולבק. הוא מספר את סיפורם של ברונו ומישל, אחים למחצה שנזנחו בילדותם על ידי הורים אשר, בדומה להוריו של וולבק עצמו, העדיפו מין, סמים ורוקנרול על פני הבנאליות של גידול ילדים. מישל, ביולוג בעל מוניטין שאינו מסוגל לאהוב, וברונו, כישלון נצחי שטוף זימה, נאלצים לחיות את חייהם בתוך הסחי והמיאוס של ציוויליזציה שנהרסה בידי דור ההורים שאותם לא זכו להכיר. אך החלקיקים האלמנטריים, בניגוד לרומן הקודם של וולבק, אינו אך ורק סיפורם של פרטים. וולבק מבקש להדגיש את ההיבט האוניברסלי במצבם של גיבוריו:

ספר זה הוא קודם כל סיפורו של אדם, שבילה את רוב חייו במערב אירופה... הוא חי בזמנים של מצוקה ובלבול... בני דורו, שהפורענות ארבה להם לעתים קרובות, כילו את חייהם בודדים ומרירים. רגשות האהבה, הרוך והאחוזה האנושית נעלמו במידה רבה; בקשריהם ההדדיים גילו בני תקופתו ברוב המקרים אדישות, אפילו אכזריות.

חיפושם של ברונו ומישל אחר דבר מה בעל ערך בעידן לא-אנושי אינו נושא פרי; הם מצליחים ללכוד רק רגעים חולפים של נחת ואושר לפני שאלה נגזלים באכזריות ובכוח בידי ציוויליזציה הבזה לחיים. מישל נבלע בתוך עבודתו ומתמסר רק לרגע קט לאהבתה של אנאבל, בחירת לבו בימי

נעוריו, אך יכולתה של זו לאהוב אינה יכולה להציל אפילו אותה עצמה:

"לא היו לי חיים מאושרים", אמרה אנאבל. "אני חושבת שייחסי חשיבות רבה מדוי לאהבה... הגברים לא מתנים אהבים בגלל שהם מאוהבים, אלא בגלל שהם מגורים; נדרשו לי הרבה שנים להבין את האמת הבנאלית הזאת. מסביבי כולם חיו ככה, חיי נעו בסביבה משוחררת; אבל לא הרגשתי שום הנאה להתגרות או לפתות. אפילו המיניות הגעילה אותי, בסופו של דבר... זה מעייף, להיות כמו סחורה בשוק..."

אנאבל נצמדת למישל, אדם שאינו מסוגל לאהוב, כי הוא תקווה היחידה לגאולה. למרבה הצער, קרבנה אינו מציל איש; ההיסטוריה כולה ניצבת כנגדה. "בלבה של ההתאבדות המערבית, היה ברור שאין להם כל סיכוי", מצהיר וולבק. אנאבל מתה מסרטן, לא לפני שכותרים מגופה את הרחם ואת החצוצרות – "מרוקנים" אותה, בלשונו של וולבק – נקמתה הסופית של החברה באישה שסייבה להפוך את איבריה לנשק בזירת המאבק.

ברונו דבק אף הוא לרגע באהבת אמת, כריסטיאן, המוכנה לשרת בצייתנות את דיבוקיו המיניים ומנחמת אותו במקום האם שמעולם לא הייתה לו. אך לאחר שהיא נפצעת קשה ואינה כשירה עוד לתנות אהבים, היא שולחת יד בנפשה. מה עוד ניתן לעשות במקרה כזה, שואל כמדומה וולבק, בחברה שבה יכולת מינית היא אמת המידה המגדירה אם אדם ראוי להתקיים?

בסופו של דבר, כשאחיו מאושפז בבית חולים לחולי נפש והוא עצמו מתבודד בחוף המערבי של אירלנד, מחליט מישל לנקום באנושות. בדפים האחרונים של החלקיקים האלמנטריים, מגיע הספר לשיאו. ברוח כמעט לאבקרפטית, מתחוויר לנו כי

המידע שנמסר לנו עד כה אינו פרי עטו של מספר אנונימי יודע-כל, אלא עדות מפי מין אחר לחלוטין, גזע של יצורים משובטים שקיומו התאפשר בזכות מחקריו של מישל בגנטיקה של האדם. מה שקראנו הוא למעשה כתובת על קברו של הגזע האנושי כולו, המסתיימת במילים מכמירות-לב אלו:

שאיפתה האולטימטיבית של יצירה זו היא להצדיע לאותו מין מוכה גורל ואמין שברא אותנו. מין דאוב ובזוי, השונה אך במעט מן הקוף, ושעם זאת נשא בקרבו שאיפות אצילות רבות כל כך. אותו מין מיוסר, חצוי, אינדיבידואליסט, שוחר ריב ומדון, שאנוכיותו אינה יודעת גבול, והמסוגל לפעמים לפרצי אלימות חסרי תקדים, בכל זאת מעולם לא חדל להאמין בטוב ובאהבה... בשעה שבה נציגו האחרונים עומדים להיעלם, אנחנו מעריכים שראוי לעשות מחווה אחרונה זו לאנושות; מחווה שגם סופה שלה להימחק ולהישכח בחולות הזמן; עם זאת, עלינו לעשות את המחווה הזאת לפחות פעם אחת. ספר זה מוקדש לאדם.

בהמולה הצורמת שהתחוללה בעקבות פרסומו של הספר בצרפת, דחקה הפרובוקציה את רגליה של הספרות. זוהי טרגדיה גדולה, מפני שהחלקיקים האלמנטריים הוא לפני הכל ספר יפהפה, המשלב זעם, ארוטיקה, ריחוק, סנטימנטליות וסאטירה. הרגשות העיקריים שהוא מעורר בקוראיו הם עצב בלתי נסבל והתפעמויות מן הכתיבה המעודנת. אכן, ההתמקדות בשערורייתי במקום בספרותי – בוולבק הסלבריטי במקום בוולבק הסופר – היא ללא ספק אשמתו של המחבר עצמו. וולבק הוא אולי הדבר הקרוב ביותר לכוכב רוק שמעמיד כיום עולם הספרות: פרובוקטיבי במתכוון, בז בגלוי לארצו ושש לכל תעלול בנוסח סרז' גינזבורג (כגון הצעות בעלות אופי

מיני לכתבת הניו יורק טיימס או הירדמות בשעת ריאיון טלוויזיה בשידור חי). מידת פרסומו קשורה ללא ספק בהתנהגותו השערורייתית והמקוממת. אנשים אוהבים לשנוא אותו, ועם זאת אוהבים אותו מפני שהוא שנוא.

אין ספק שפרסומו השלילי של וולבק תרם למהומה שפרצה עם צאתו לאור של ספרו הבא, פלמפורמה. בדומה להרחבת תחום המאבק, גם רומן זה הוא תיאור המובא בגוף ראשון מפיו של אדם נואש, פקיד בשירות הציבורי, וכמו החלקיקים האלמנטריים גם הוא תוקף את העולם ומבשר על חורבנו. הגיבור, עוד מישל מדוכא נצחית, משתמש בסכום כסף קטן שירש מאביו שנרצח כדי לצאת למסע עינוגים בתאילנד ולקיים יחסי מין עם הזונות המקומיות. בהמשך הוא מתאהב בוואלרי, תיירת הנוסעת עמו והמתמחה בחבילות תיור. מפגש תודעות זה יוצר חיבור בין הגלובליזציה ובין המרד שהכריז וולבק עצמו נגד ההירארכיה החברתית של המיניות, והתוצאה היא המצאת חבילות תיור המוקדשות לסיפוקם המיני של מערביים עשירים בידי פרוצות עניות מארצות המזרח הרחוק. כך מסביר זאת מישל לוואלרי:

"משוה בוודאי היה חייב לקרות כדי שהמערביים לא יצליחו כבר לשכב יחד; זה אולי קשור לנרקיסוז, לתחושת האינדידואליות, לפולחן הביצועים, לא משנה. עובדה היא שמגיל עשרים וחמש ומעלה או מגיל שלושים ומעלה, אנשים מתקשים ליצור מפגשים מיניים חדשים... ככה הם מבליים שלושים שנה מחייהם, את כל תקופת בגרותם כמעט, במצב של חשך תמידי..."

"אז", המשכתי, "מצד אחד יש לך כמה מיליוני מערביים שיש להם כל מה שהם רוצים, פרט לכך שהם לא מצליחים למצוא סיפוק מיני: הם מחפשים, הם מחפשים בלי הרף, אבל לא מוצאים דבר, והם אומללים לגמרי בגלל זה. מצד שני, יש לך כמה מיליארדי בני אדם שאין להם כלום, שמתפגרים ברעב, שמתים צעירים, שחיים בתנאים מסוכנים לבריאות, ושאינן להם כבר מה למכור פרט לגוף שלהם ולמיניות שלהם שלא ניזוקה... זה מצב אידיאלי לחילופי זוגות".

במבט ראשון, דומה שוולבק נוקט כאן פרובוקציה לשמה. ועם זאת, לצד הפרובוקציה – שקיומה אינו מוטל בספק – יש פה גם ניסיון לבלום את "הרחבת תחום המאבק". באמצעות ניצולו של הקפיטליזם הגלובלי מבקשים מישל וואלרי ליצור לעצמם נווה-מדבר שבו יוכלו לנוח מאכזריותה של המיניות הדרוויניסטית. בעיני וולבק, כיכר השוק של המין, שפלה ככל שתהיה, עדיין עולה בערכה על אותה מערכת ברוטלית הדנה את רוב משתתפיה לקיום עגמומי, מבודד וחסר אנושיות. אותה כיכר שוק היא למעשה הנקמה הסופית במהפכני המין של שנות השישים: אוטופיה מינית שאינה מבוססת על שלילת הנורמות החברתיות, אלא דווקא על אימוצן. ככלות הכל, אין דבר נורמטיבי יותר בעולם הגלובלי מאשר חילופי הון. אלא שבולבק עסקינן, ולכן מהפכת-הנגד נידונה לכישלון. תחום המאבק שב ומצהיר על קיומו באמצעות הביטוי המובהק ביותר של הריאקציונריות בתקופתנו – הטרור האיסלאמי. כדורים ופצצות משמידים חיש מהר את גן העדן המיני, קוטלים את ואלרי ומותירים בחיים גווייה מהלכת בדמות מישל. לאחר

שתכניות הנקמה שלו מסוכלות ואהבת חייו איננה עוד, יכול מישל להסתמך אך ורק על השנאה ככוח מניע בחייו:

אפשר בהחלט להישאר בחיים רק מכוח רגש הנקם... האיסלאם החריב את חיי, והאיסלאם היה בהחלט משהו שיכולתי לשנוא; בימים הבאים שקדתי על שנאתי למוסלמים. די הצלחתי בזה, והתחלתי לעקוב אחרי החדשות הבינלאומיות. בכל פעם ששמעתי שטרוריסט פלסטיני, או ילד פלסטיני, או אישה פלסטינית בהריון, מתו כתוצאה מירי אש ברצועת עזה, חשתי רטט של התלהבות בעקבות המחשבה שיש מוסלמי אחד פחות. כן, אפשר לחיות ככה.

לבסוף, אפילו השנאה מתפוגגת, ומישל מת בגלות, בודד ועוזב בפרבר עוני בבנגוק. וולבק, לעומת זאת, נאלץ להתייצב מול סערת הפוליטיקה האקטואלית. במצב שבו שורר ממילא מתח עמוק בין הקהילה המוסלמית המרירה ובין הרוב הלא-מוסלמי בצרפת, הואשם וולבק בהשמצה גזענית משום שהצהיר בריאיון כי האיסלאם הוא "הדת הטיפשית ביותר". הוא זוכה רק לאחר שהכריז כי הוא בז לכל הדתות, ולא דווקא לאיסלאם באופן ספציפי. המשפט הפך אותו לגיבור של מגזרים מסוימים, אך באחרים הוא נהפך לאישיות בלתי רצויה: תמונתו פורסמה בעיתון צרפתי היוצא בשפה הערבית ומתחתיה הכיתוב "האיש הזה שונא אותך". וולבק אף נאלץ להופיע בציבור כשהוא מלווה בחגורה הדוקה של שומרי ראש. העניין כולו נראה כאילו הוא לקוח מאחד הרומנים של וולבק – אירוניה שככל הנראה לא נעלמה מעיניו של הסופר עצמו.

כמקודם, צווחותיהם של נוטרי ההגיונות נוכח עמדותיו של וולבק בשאלת

הזנות בעולם השלישי והפוביה מפני האיסלאם טשטשו כליל את הנושא המרכזי של הספר ואת מקומו ביקום המתפתח של מחברו: כוחה הגואל של האהבה, ושיאפתה הבלתי מתפשרת של החברה המודרנית להשמידו. ואכן, מה חבל שבין הכינויים הרבים שהודבקו לוולבק לא נכלל גם הכינוי "רומנטיקן", מפני שמתחת למרירות ולפורנוגרפיה שפרסמו את שמו ברבים, מסתתרות אצלו כמיהה (ילדותית כמעט) לאהבה ואמונה נואשת ביכולתה להושיע. אפשר רק לקוות שברגע שתתפוגגנה המחלוקות של ההווה, ייזכר וולבק בזכות הפרדוקס הזה, המזרז והנוגע ללב כאחד.

ה"פ לאבקרפט תיאר פעם את סיפור האימה כ"כל צעידה מסתורית ומפתה לעבר גורל מר". אם כך הוא הדבר, הרי שניתן לראות את מכלול יצירתו של וולבק כסיפור אימה הולך ומתפתח, המגיע לשיאו ברומן החדש של וולבק, אפשרות של אי. הספר, שכל אחד משני חלקיו מתרחש במילניום שונה, מגולל את סיפורו של דניאל, קומיקאי מזדקן, וצאצאו המשובט. דניאל, הקרוי על שם נביא האפוקליפסה המקראי, הוא פרובוקטור וידוען, המזכיר לא במעט את דמותו של וולבק עצמו לאחר פרסומו. עם הגיעו לגיל העמידה, הוא חווה קריסה בתחום הקריירה, הנישואים, יחסיו עם אהובתו הצעירה, ולבסוף – התמוטטותו שלו עצמו במאבק האוניברסלי, חסר החמלה, עם החיים המודרניים. הוא נתקל אי שם בכת ניו-אייג'ית המכונה "האלוהים", המשוכנעת כי האנושות נבראה בידי חייזרים ("האלוהים"), שעתידים לשוב לכדור הארץ ביום מן הימים. בהנהגתו של

דניאל²⁵ לחיפוש אחר הקהילה הניאו-אנושית. אך הוא מצליח למצוא רק את קץ קיומו הנצחי על אותה שממה שהיא כדור הארץ. "לעולם לא אגיע למטרה היעודה", הוא אומר. "העתיד היה ריק; הוא היה ההר... הייתי, לא הייתי עוד. החיים היו אמיתיים".

כך מוריד וולבק את המסך על הקיום המנותץ, המבוזז. הטרגדיה שלו שלמה: אפילו חיי נצח לא יצליחו לגאול את האנושות. ברומן אפשרות של אי הצליח סוף סוף וולבק, בדומה לגיבורו לאבקרפט, לאיין את הממשי, לפרק לגורמים את העולם השנוא עליו עד שזה חדל להתקיים. אבל וולבק הרחיק לכת עוד יותר מלאבקרפט, מפני שאצלו אפילו הפנטסטי אינו יכול להתקיים באותו ריק. בסופו של דבר לא נותר מאום.

הרס שיטתי זה של הספרות ושל נושאה נתקל בתגובות צוננות. בסקירה שכתב ג'ון אפדייק בנוי יורקד על אפשרות של אי, הוא מביע טרזניה אופיינית על יצירתו של וולבק:

לגנותו של וולבק, או לפחות לגנות הרומן שלו, יש לומר שהבזז העמוק וחוסר הסובלנות הארסי שהוא רוחש לאנושות, על שלל עיסוקיה ורגשותיה המסורתיים, מונעים ממנו ליצור דמויות שמעוררות יחס של אכפתיות בקורא. הגיבור הוולבקי הטיפוסי, שהמונופול שלו על ביטוי עצמי יונק את רוב החמצן מן הנראטיב, מציג את עצמו באחת משתי תחפושות: כאדם בודד ואומלל, אכול שעמום ואדישות, או ככוכב פורנו מבוסס. באף אחד משני התפקידים הוא אינו מבקש, ואף אינו מקבל, אהדה רבה.

כדי לא להסתכן בהצגת עמדה פוריטנית לא-אופנתית או בזיהוי עם "תקינות

גורו כריזמטי עסוקים חברי הכת באופן כפייתי באפשרויות השיבוט האנושי, ובחיפושיהם אחר חיי נצח גנטיים הם אינם בוחלים גם ברצח ובמרמה. דניאל המזדקן, שנזנח בידי פילגשו הצעירה (אשר, במהלך דרוויניסטי אופייני, מחליפה אותו במאהב צעיר ממנו), מוסר לאלוהימים דגימה של הדנ"א שלו לצורך שיבוט עתידי, ואז מתאבד. בפרדוקס וולבקי טיפוסי הוא בוחר בעת ובעונה אחת במוות ובחיי נצח.

הצאצא המשובט, דניאל²⁵, חי חיים אוטיסטיים, כמעט חסרי רגש, במתחם קטן, סגור הרמטית. את הקשרים עם יצורים "ניאו-אנושיים" אחרים, כמותו, הוא מקיים באמצעות גרסה מתקדמת של רשת האינטרנט. באותה העת, כדור הארץ כבר צולק עקב קטסטרופות שונות, טבעיות ומעשה ידי אדם, ובני האנוש הספורים שנותרו לפליטה נסוגו למצב של פראות מוחלטת. היצורים המשובטים צופים בהם בשלווה ממגוריהם המבודדים. ההפרעה היחידה לקיום פוסט-אפוקליפטי זה היא השמועה העיקשת בדבר קבוצה של "ניאו-אנושיים" שנטשו את המתחמים המוגנים שלהם והקימו קהילה משל עצמם על אי. אל עולמו של דניאל²⁵ חודרת לפתע תשדורת מאסתר³¹, צאצאית המשובטת של אותה פילגש צעירה שמעשיה דחפו את דניאל להתאבדות. המסר כולל שיר קצר שכתב דניאל¹ לאסתר לפני ששלח יד בנפשו. דניאל²⁵ רואה בו את צוואתו של אביו-מולידו:

האהבה, שבה הכל קל ופלאי,
שבה מיד הכל ניתן;
קיימת שם, באמצע הזמן
אפשרות של אי.

מונע בידי מלים חידתיות אלו, הרומזות אולי על כוחה הגואל של האהבה, יוצא

פוליטית" מתחסדת החליטו מבקריו של וולבק לשלול את ערכו. בעיני אפדייק, וולבק הוא פשוט יוצר לא מעניין. תפיסת העולם שלו רדודה, אפתית ומשעממת. חסרים לו המרץ או התחכום הנדרשים לעיסוק באותם היבטים של העולם המאיימים על ייאשו הנוח (והרווחי). הפסימיזם הפך את וולבק לאדם מפורסם, אך לא לסופר גדול; ולמען האמת, אין הוא אלא תופעה חולפת.

דברי ביקורת דומים הושמעו גם נגד פלטפורמה. מייקל וורטון הצהיר בנרדיאן כי הרומן "מבוסס על רעיון לא שלם, בנוי בצורה לקויה ומבחינת הנראטיב פשוט אינו משכנע". באתר סלון.קום העניק צ'רלס טיילור להחלקיקים האלמנטריים טיפול כמעט-וולבקי:

הפסקתי לקרוא את הרומן האחרון של מישל וולבק, החלקיקים האלמנטריים, בערך בתמונה שבה המספר מרוצץ את ראשו של חתול שראה אותו מאונן. בשלב הזה כבר הרגשתי שראיתי את וולבק מאונן במשך עמודים שלמים, והעדפתי להימלט כשראשי עדיין על כתפיי.

אלה אינן ביקורות שטחיות (רובן, מכל מקום; טיילור ממשיך ואומר שדווקא נהנה מפלטפורמה, רומן העוסק באוננות עוד יותר מקודמו). הן מערערות את עצם היסודות שעליהם מבוסס המוניטין של וולבק – האמירה שאין להתעלם ממנו גם אם מתעבים אותו ואת ספריו. בדומה להורה המעלים עין ממעשיו של ילד סורר מפני שתשומת הלב שלו רק תגרור עזות מצח רבה יותר מצד הצאצא, מבקריו החריפים ביותר של וולבק הם אלה שפשוט פוטרם אותו בזלזול.

יש אולי גרעין של אמת בטענות שמעלים המבקרים. אמת, חלק גדול ממה שוולבק מתאר אינו חדש: ייאוש קיומי

ותחושת משבר חובק-כל הם מאבני היסוד של הספרות האירופית מאז ימי ניטשה; ולואי-פרדינאן סֶלֶן, הסופר שרבים משווים בינו ובין וולבק, היה בשיא כוחו בשנות השלושים של המאה העשרים. ייתכן שוולבק אינו אלא פרק נוסף בסאגה רבת-השנים של הבדיון הטרינסגרסיבי האירופי, הנעשה יותר ויותר טרינסגרסיבי ולפיכך יותר ויותר בנאלי ככל שנוקף הזמן. ככלות הכל, אין זה מסובך כל כך לזעזע את הקוראים.

גם הפוזה המרדנית של וולבק אינה עמידה לגמרי. כדי לזכות במעמד של הסופר המדובר ביותר בצרפת, היה עליו למצוא חן בעיניו של מישהו במסד הספרותי. אפשר שתעלולי הפומביים והטון הפרובוקטיבי במכוון של כתיבתו אינם אלא אטרקציה שנועדה ללכוד את עינם של אותם מעמדות פטפטניים שהוא מתעב כל כך. אולי וולבק הוא רק מוקיון מטעם הממסד, ליצן חצר שמעשי הקונדס שלו נסבלים מפני שהם מְפָרִים את חדגוניות השעמום היומיומי של בעלי זכויות-היתר. גם הביקורת שהוא מותח על המהפכה המינית מעוגנת היטב בתגובת הנגד השמרנית להדוניזם של שנות השישים. ייתכן שחוגים מסוימים אינם רואים בעין יפה את ההצלפה בדור '68, אך אין ספק שזוהי פעילות אפנתית. בחשבון האחרון, יאמרו כמה מן המבקרים, סופר כה פופולרי ומשפיע אינו יכול להיות טרינסגרסיבי באמת.

ש ממש בטענות אלו, ובכל זאת אי-אפשר לקבלן. וולבק הוא הרבה יותר מסכום הטרינסגרסיות שלו. הוא יוצרו של יקום קוהרנטי, אדם הפוסע אל מעבר לספרות ועוסק באותה תופעה עגומה המכונה "המצב האנושי". אף שוולבק משתייך למגמה אפנתית בספרות

שחש בקיומה של אמת בלתי ניתנת להכחשה בכתיבתו של וולבק חייב להתעמת עם השאלה אם אפשר לקבל חזון כזה ועדיין להמשיך לחיות. תשובתו של הסופר היא קודרת, ואף על פי כן אינה נגועה בייאוש מוחלט: למרות תסכוליהן, ההשפלות המתמידות הנופלות בחלקן וחורבן הבלתי נמנע, דמויותיו של וולבק ניחנות ללא ספק בחיוניות מפעפעת. הן כמהות לחיים בעולם ששוסע על ידי שאיפת הכיליון. האנושות שמתאר וולבק לכודה במאבק נצחי בין הדחף להשמדה עצמית – נחלת המודרניות – ובין הרצון למרוד בסופיותם של חיים, אפילו עד כדי הפקרת הקוד הגנטי האנושי בידי מדע האלמוות. אפשרות של אי הוא, במובנים רבים, קריאת הקרב של אדם שאינו יכול לשאת בעולם של החיים ועם זאת אינו יכול להביא את עצמו למות. הייאוש שלו מהול בתקווה שכולנו, בדומה לסיזיפוס של אלבר קאמי, נוכל למצוא בכל זאת חסד בחגווי אותו סלע נצחי.

עד כה הספיק וולבק להשמיד את הגזע האנושי ולהכריז על כיליון ממשיכיו; קשה לנחש כיצד ימשיך מכאן. אולי יצטרף ללאבקרפט ויפרוש לעולם שכולו פנטזיה. אולי, כפי שאיים לא פעם, פשוט יפסיק לכתוב. עלינו לקוות שלא יעשה זאת, מפני שאם כך יקרה, נאבד דבר מה שביר ויקר הרבה יותר ממורשת ספרותית גרידא: נאבד את קולו של בן אדם.

בנג'מין קרשטיין הוא סופר ובלוגר המתגורר בבאר שבע.

האירונית, אין הוא בשר מבשרה. בספריו אפשר לזהות אך מעט משל ניטשה או סלין. לעומת זאת, אפשר לאתר בהם בקלות רבה את השפעת יצירותיהם של סופרים אמריקנים דוגמת ברט איסטון אליס וצ'אק פלאניק. ולמרות ההאשמות כי כתיבתו נגועה באוננות, אין כל ספק שוולבק מגלה סקרנות לגבי העולם שמחוץ לראשו. ספריו כוללים חומרים שזוקקו לא רק מהפרברסיות הנרקיסטיות שלו אלא גם מתצפיותיו על העולם; רבים מן התרחישים השנויים ביותר במחלוקת שהוא מציג מבוססים במידה זו או אחרת על תחקיר עיתונאי בסיסי.

אי-אפשר גם להקל ראש בביקורת שמותח וולבק על שנות השישים. בניגוד לשמרנים המקוננים על קריסת הציוויליזציה המערבית, הוא כותב כמשתתף, ואף כגורם פעיל בתהליך הקריסה עצמו. וולבק הוא הרי אדם נטול עכבות מיניות, הדוחה את המוסרנות הקלה של הפוריטנים ואת גינויי ההנאה הנגועים בצביעות. הוא כותב על מין באותה מודעות עצמית כאובה של המרקזי דה-סאד. אם מוכרחים לדבר על מין, הוא אומר, הבה נדבר גם על הנזק הנגרם מכך. המין אצל וולבק הוא מורכבות סתומה, יפה ודוחה בעת ובעונה אחת; כוחה הגואל ויכולתה להרע כרוכים זה בזה לבלי התר. וולבק תוקף את תרבות שנות השישים לא משום שזו שחררה את המין, אלא מפני שהפכה אותו לעבודת אלילים.

וולבק הוא סופר שנוי במחלוקת לא משום שהוא חורג מן הטעם הטוב אלא מפני שהוא מציג חזון קשה לעיכול. מי